

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента, професора кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС Мазур Вікторії Вікторівни на дисертацію Скриник Мирослави Віталіївни «Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю за законодавством України та країн Європейського Союзу», подану на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 Право

Ступінь актуальності обраної теми. Не тільки українське законодавство, а й правопорядки багатьох європейських країн підносять на перше місце особливу цінність та незвичайне благо – життя та здоров'я людини. Але в реальній дійсності можуть траплятися життєві ситуації, коли здійснюються посягання на здоров'я та життя фізичної особи. Такими випадками можуть стати ситуації від виконання службових чи трудових обов'язків до умисних протиправних посягань та навіть тоді, коли країна перебуває в правовому режимі воєнного стану. В подальшому постає питання відшкодування шкоди завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи. На даний час в цивілістичній науці існують певні напрацювання та дослідження, які присвячені загальним теоретичним питанням відшкодування шкоди. Але при детальному правовому та законодавчому аналізі виникає досить багато неузгодженостей щодо розуміння деяких положень, наявність великої кількості бланкетних норм та відсутність чітких механізмів щодо відшкодування саме такого виду шкоди. Це і впливає на складність розуміння, належного функціонування та існування такого цивільно-правового інституту як відшкодування шкоди. Окрім того, інститут відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи має ще й важливе соціально-економічне значення. Для правильного розуміння, гармонійного функціонування та вдалого застосування норм цивільно-правового законодавства можна досягти через призму аналізу норм не тільки вітчизняного законодавства, а через порівняльно-правові позиції законодавства європейських країн. Тому дисертаційне дослідження виконане Скриник Мирославою Віталіївною здійснене на досить актуальну тематику. Авторка зробила колосальний вклад в науку та дослідила загальнотеоретичні та методологічні засади відшкодування шкоди, з'ясувала загальні умови та спеціальні підстави відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи за цивільним законодавством України та законодавством Європейського Союзу, виявила порівняльно-правові аспекти щодо компенсації за моральну шкоду та проаналізувала відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю особи, яка потерпіла від кримінального правопорушення за законодавством України

та ЄС. До цього часу аналогічні праці в цивілістичній науці не простежувалися.

Відповідність дисертаційної роботи сучасним вимогам науки і практики. Дисертацію виконано відповідно до основних положень Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2025 роки, Стратегії розвитку України до 2030 року, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021–2025, а також передбачено річними планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2021–2025 р.р.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційне дослідження Скриник М.В. містить нові обґрунтовані результати. Результати роботи, отримані авторкою, є достовірними та належним чином обґрунтованими. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані дисертанткою здебільшого є аргументованими й переконливими, чимало з них мають самостійний винятковий аналіз. Отримані теоретичні та практичні висновки супроводжуються поетапною демонстрацією результатів наукового пошуку, відповідно до поставленої мети та завдань дослідження. Під час їх доведення та обґрунтування авторка використала різноманітне коло вітчизняних наукових публікацій, міжнародно-правові та національні нормативно-правові акти, а також не обійшлося і без судової практики. Загалом, викладені висновки та узагальнення мають належний рівень наукового обґрунтування.

Повнота й раціональність застосування та використання Скриник М. В. достатньої кількості методів дослідження, підтверджує достовірність висвітлених положень, засад та пропозицій. Це дозволило належним чином обґрунтувати відповідні положення наукової новизни отриманих дисертанткою наукових результатів.

Матеріали дисертації викладені послідовно, влучно, мають логічну узгодженість, зміст дослідження відповідає обраній темі, а узагальнення та висновки підкріплюють цілісність та підсилюють значення роботи. В цілому праця оформлена відповідно до вимог, які виносяться до такого виду робіт.

Достовірність і наукова новизна отриманих результатів, повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях. Достовірність отриманих результатів забезпечують фундаментальна теоретична, нормативна та методологічна основи дисертації. Аналіз 342 джерел досліджуваного матеріалу свідчить про достатню кількість та достовірність опрацьованої інформації. Про новизну отриманих результатів свідчить те, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням, в якому відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю в цивільному законодавстві України та країн ЄС розкрито шляхом дослідження законодавства та аналізу практики його застосування в Україні та країнах Європейського Союзу. Зокрема, *вперше*:

аргументовано необхідність здійснення попередніх виплат потерпілому за шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я, що дозволить забезпечити йому фінансову підтримку на період лікування та (або) реабілітації. Ці виплати можуть бути призначені за таких умов: особа, якій

завдано шкоди, в порядку, встановленому законом, визнана потерпілою; стан здоров'я потерпілого вимагає невідкладного медичного втручання; матеріальний стан потерпілого не дозволяє здійснити оплату наданих або тих, що будуть надаватися медичних послуг; попередні виплати будуть зараховані в загальну суму визначеного судом розміру відшкодування шкоди; розмір виплат, визначених судом здійснюватиметься за рахунок коштів Державного бюджету (щодо зайнятих осіб – за рахунок Пенсійного Фонду України); за необхідності контроль за рухом коштів може бути покладено на органи управління праці та соціального захисту населення, територіальні відділи Державної виконавчої служби, приватного виконавця;

доведено, що розмір відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням, смертю малолітньої, неповнолітньої передбачає не лише реальні збитки (витрати на лікування, додатковий (постійний) догляд тощо) та упущену вигоду (дохід, який малолітня/неповнолітня особа могла отримати), а і, у разі потреби: вартість індивідуальних засобів реабілітації; складнощі суспільної та соціальної інтеграції; грошову ренту, якщо після спливу терміну непрацездатності, потерпілий, працює, отримує винагороду за роботу, докладаючи до цього значних зусиль чи підвищених фізичних навантажень;

доведено, необхідність удосконалення законодавства у сфері відшкодування шкоди з особливим суб'єктом – боржником шляхом закріплення у спеціальному законодавстві понять «професійна діяльність», «службова діяльність», «службово-бойова діяльність». При цьому під поняттям «професійна діяльність» необхідно розуміти особисті якості працівника (психологічні, фізіологічні, індивідуально-типологічні), ступінь володіння спеціальними знаннями, рівень кваліфікації за обраним фахом. Поняття «службова діяльність» поліцейського є більш ширшим, тому під ним пропонується розуміти діяльність, спрямовану на забезпечення реалізації державної політики у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав та інтересів людини, суспільства, держави шляхом виконання поліцейським завдань виключно у сфері надання поліцейських послуг, визначених законом. Під виконанням «службово-бойової діяльності» необхідно розуміти виконання поліцейськими окремих завдань та спеціальних операцій в умовах надзвичайного чи воєнного стану, спільно з підрозділами військового спрямування, в яких виконання бойових завдань є основною сферою їхньої компетенції;

обґрунтовано, що при визначенні розміру відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'ю або смертю працівника, необхідно враховувати не лише небезпечні ситуації, що виникають (можуть виникнути) в ході виконання трудових обов'язків, а й інші виняткові ситуації або нестандартні умови праці. Винятковими ситуаціями слід вважати: залучення до виконання робіт працівників, які проходять практику або стажування; простої; вимушену зупинку виробничого процесу під час надзвичайних подій техногенного та природного характеру, в тому числі під час повітряної тривоги; зміни у технологічному процесі виконання робіт; ремонт або обслуговування виробничого обладнання під час виконання

певного виду робіт тощо. Нестандартними слід вважати умови праці, пов'язані з виконанням дистанційної та (або) надомної роботи;

визначено дуалістичну правову природу зобов'язання відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю поліцейського як такого, що має комплексний характер, оскільки відносини, при здійсненні яких було завдано шкоди є – публічно-правовими, а обов'язок відшкодувати завдану шкоду є цивільно-правовим, що не позбавляє потерпілого (інших, визначених законом осіб) у разі отримання одноразової (соціальної) допомоги, права на звернення до суду з вимогою про відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої здоров'ю чи життю поліцейського при виконанні службових обов'язків;

визначено, що цивільне законодавство України та країн Європейського Союзу виділяє окрему категорію деліктів – «спеціальні делікти», базовими елементами яких є: правовий статус потерпілого та заподіювача шкоди; вид здійснюваної діяльності та наявність певних обов'язків (трудових, службових тощо); законодавство, яке застосовується при регулюванні відносин, що виникли.

Також протягом дослідження Скриник М.В. запропоновані зміни та доповнення до чинного законодавства щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а саме статей 1161, 1195, 1196, 1199 Цивільного кодексу України та статті 97 Закону України «Про Національну поліцію».

Практична значущість результатів дослідження. Полягає у використанні та можливості використання розроблених пропозицій та висновків: *у науково-дослідній роботі* – під час проведення подальших наукових розвідок у сфері цивільного і цивільного процесуального, трудового права та права соціального забезпечення; *у законотворчій діяльності* – в процесі оптимізації національного законодавства в сфері відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю особи; *у правозастосовній діяльності* – під час розгляду і вирішення цивільних справ про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю особи в порядку позовного провадження; *в освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисципліни «Цивільне право», «Цивільний процес», «Особливості розгляду окремих категорій цивільних справ», «Актуальні проблеми правового регулювання трудових відносин», «Трудове право», «Право соціального забезпечення», а також при підготовці відповідних навчально-методичних матеріалів та робочих програм.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях.

Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у 13 наукових публікаціях, серед яких 5 статей, опублікованих у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 8 тезах наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Аналіз опублікованих дисертантом статей і тез доповідей на наукових заходах дозволяє дійти висновку про належну повноту викладу наукових

положень, висновків і рекомендацій, наведених у дисертаційному дослідженні в наукових працях.

Оцінка змісту дисертації. Структурно дисертаційне дослідження складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і одного додатку.

У вступі розкрито стан розробленості досліджуваної наукової проблеми, обґрунтовано вибір та актуальність обраної теми, визначено об'єкт і предмет, завдання, методологічну основу дослідження, розкрито наукову новизну отриманих результатів та їх практичне значення, наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження.

У розділі 1 «Загальнотеоретичні та методологічні засади дослідження інституту відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю в цивільному законодавстві України та країн ЄС» здійснено аналіз наукових джерел, які стосуються правових аспектів компенсації шкоди потерпілим. Визначено методологічні засади дослідження цього інституту, що дозволило комплексно розглянути його сутність, використовуючи різні наукові підходи. Проведено історико-правовий аналіз розвитку законодавчого регулювання цього питання в Україні та Європейському Союзі, а також сформульовано пропозиції щодо його вдосконалення.

У розділі 2 «Загальна характеристика інституту відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю в цивільному законодавстві України та країн Європейського Союзу» досліджено поняття та загальні умови відшкодування шкоди, визначено ключові аспекти цивільної відповідальності. Проаналізовано спеціальні підстави відповідальності у різних видах деліктів та досліджено особливості компенсації моральної шкоди. Проведено порівняльний аналіз національного законодавства та законодавства окремих країн ЄС, що дозволило виокремити сильні та слабкі сторони правового регулювання в Україні.

Розділ 3 «Особливості відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю у спеціальних деліктних зобов'язаннях за законодавством України та країн ЄС» присвячений аналізу особливих випадків відповідальності. Досліджено правові механізми відшкодування шкоди потерпілим від кримінальних правопорушень, малолітнім та неповнолітнім особам, а також членам сімей загиблих поліцейських. Проведено порівняння відповідних норм національного та європейського права, що дозволило сформулювати науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Відсутність порушень академічної доброчесності. При ознайомленні з дисертацією та науковими публікаціями, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Скриник Мирослави Віталіївни є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту. Позитивно оцінюючи актуальність проведеного дисертантом дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність, достатньо високий

теоретичний рівень і практичну значущість його результатів, слід висловити наступні зауваження, які мають виключно дискусійний характер.

1. Автором визначається потреба у розробленні у сучасному правовому полі тарифної моделі (таблиці відшкодування шкоди), що звільнить потерпілих від обов'язку обґрунтування розміру відшкодування майнової шкоди, спростить процедуру доказування наявності моральної шкоди, особливо у випадках смерті потерпілого та дозволить розширити дискрецію судів при визначенні суми відшкодування.

Авторці варто було б наочно продемонструвати власне бачення такої моделі, який орган державної влади повинен таблиці розробити, які елементи та відомості повинна містити таблиця, якої категорії осіб вона стосується тощо, і як варіант розмістити таку інформацію серед додатків або таблиці в тексті.

2. Також Мирославі Віталіївни варто було б більше приділити уваги питанню попередніх виплат потерпілому за шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я, що дозволить забезпечити йому фінансову підтримку на період лікування та (або) реабілітації. Залишилося питання відкритим щодо органу, якому потрібно надати інформацію щодо стану здоров'я потерпілого, з'ясувати яким чином особа може звернутися до суду, якщо вона потребує невідкладного медичного втручання, органу, який встановлює розмір нарахувань, чи повинна бути відповідна тарифна сітка, авторкою не пропонується на основі яких документів мають здійснюватися нарахування та виплати, а також не запропонований строк таких виплат.

Викладені вище зауваження несуть суто дискусійний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Скриник Мирослави Віталіївни, оскільки не стосуються найбільш вагомих положень і висновків роботи й не применшують належного рівня дисертаційного дослідження. Вони можуть слугувати підґрунтям для дискусії в процесі захисту дисертації, а також напрямами майбутніх досліджень дисертантки.

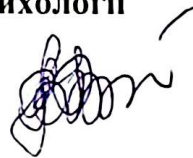
Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Скриник Мирослави Віталіївни на тему «Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю за законодавством України та країн Європейського Союзу», подана на здобуття ступеня доктора філософії, за своїм змістом, одержаними науковими результатами, актуальністю, новизною та іншими ознаками є самостійною завершеною науковою роботою, що містить суттєві положення для розвитку цивілістичної науки.

Дисертація Скриник Мирослави Віталіївни на тему «Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю за законодавством України та країн Європейського Союзу» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р.

№ 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 31 травня 2019 р.) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44). Тому дисертація може бути подана до захисту до разової спеціалізованої вченої ради Національної академії внутрішніх справ, а авторка – Скриник Мирослава Віталіївна – за результатами проведення позитивного публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**професор кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент**

Вікторія МАЗУР

